

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/141/139/96

MŁODZIEŻ O POLITYCE I DEMOKRACJI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Mija siódmy rok funkcjonowania w naszym kraju demokracji parlamentarnej, a także wolnego rynku. W nowych warunkach dorastają kolejne pokolenia młodych Polaków. Uczniowie ostatnich klas szkół ponadpodstawowych większą część swego świadomego życia przeżyli już w wolnej Polsce. Czy nowe warunki sprawiają, że ich poglądy na tematy społeczne i polityczne różnią się od poglądów ich rówieśników sprzed dwóch, czterech i sześciu lat? Czy oceny dotyczące realizacji zasad demokracji w naszym kraju pozostają wśród młodych ludzi takie same? Które sprawy stają się ważne dla kolejnego pokolenia wchodzącego w dorosłe życie, a które tracą na znaczeniu? Odpowiedziom m.in. na te pytania poświęciliśmy tegoroczny sondaż przeprowadzony wśród uczniów ostatnich klas szkół średnich¹.

ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ I DEKLAROWANE POGŁĄDY POLITYCZNE

Ankietowani dorośli najczęściej określają swoje zainteresowanie życiem politycznym jako średnie. Więcej niż co trzeci spośród nich praktycznie w ogóle nie interesuje się polityką.

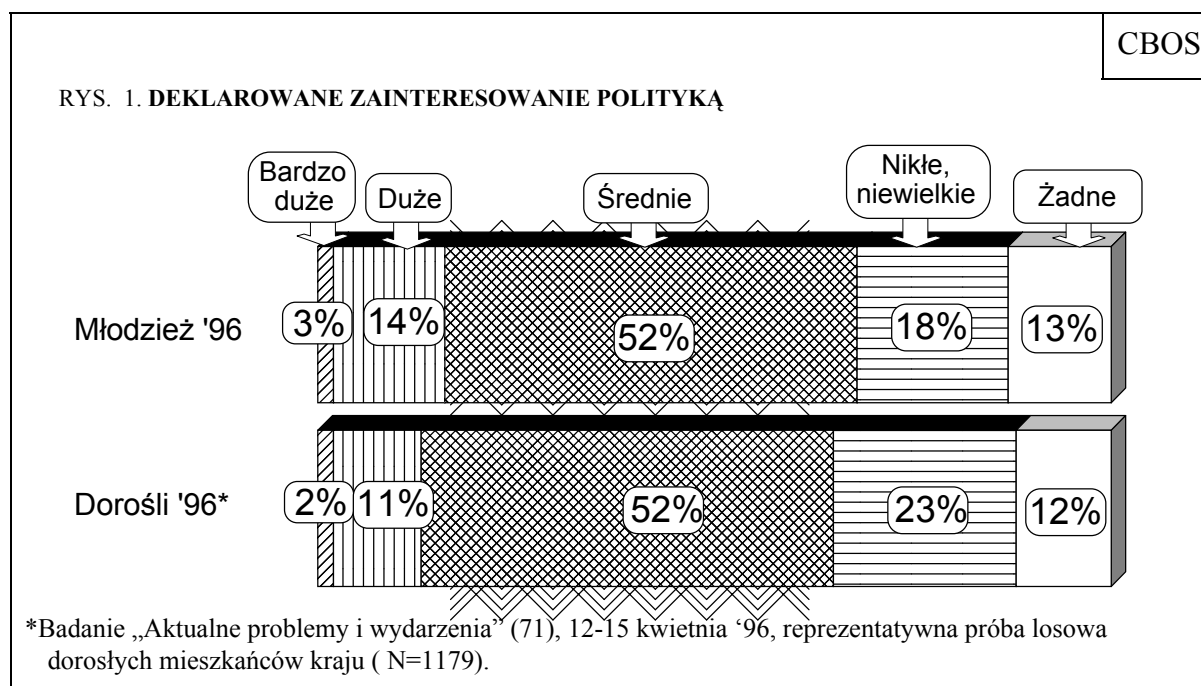
Podobnie jak osoby dorosłe największa część młodzieży deklaruje, że polityka zajmuje ich uwagę w średnim stopniu - śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne. Co szósty młody respondent poświęca im dużo uwagi. Nikłe (bądź żadne) zainteresowanie tą sferą życia deklaruje natomiast prawie jedna trzecia uczniów szkół ponadpodstawowych. Warto jednak zauważyć, że tak naprawdę dystansowanie się wobec niej, potwierdzające stereotyp

---

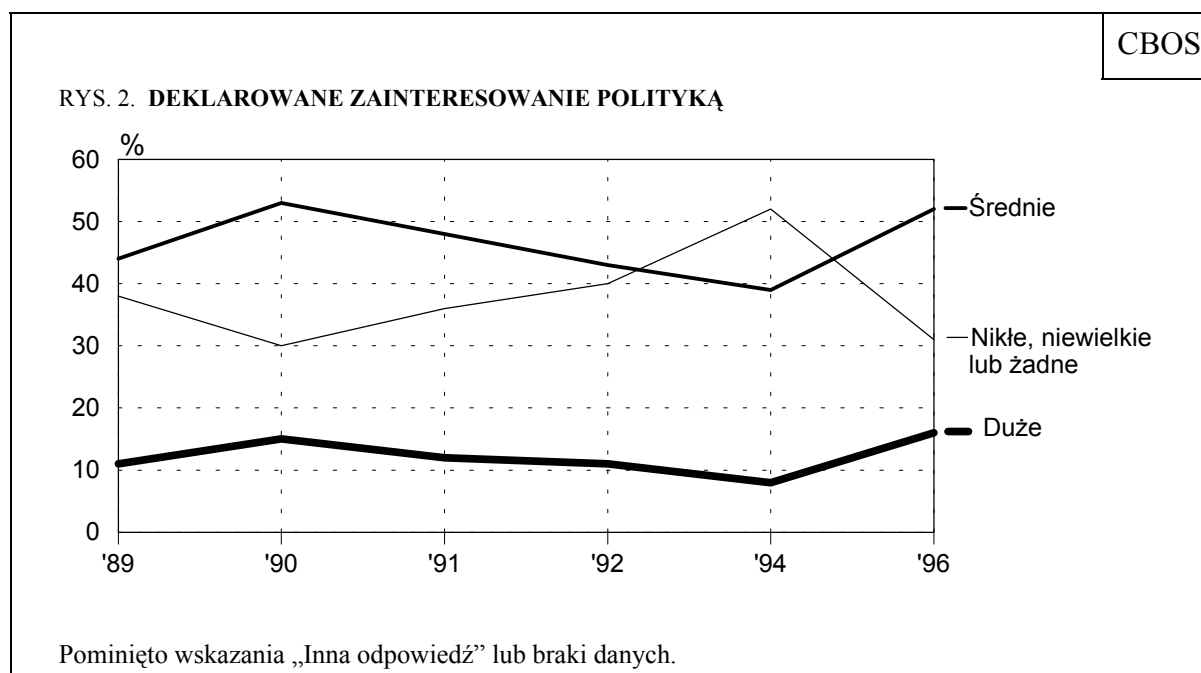
¹ Badanie „Młodzież ‘96”, 13-22 kwietnia ‘96, ogólnopolska reprezentatywna próba młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (N=1275).

młodzieńczej niechęci do „brudnej” polityki, można by przypisać jedynie co ósmemu z badanych. Tylko bowiem 13% uczniów stwierdza, że polityka w ogóle ich nie interesuje. Wnioskując z sondażowych deklaracji można powiedzieć, że młodzież interesuje się polityką, choć w większości raczej się nią nie pasjonuje.

Czy pokolenie, które uzyska prawo głosu w przyszłorocznych wyborach parlamentarnych, różni się pod tym względem od reszty społeczeństwa? Z porównania deklaracji młodzieży z ocenami dorosłej części Polaków wynika, że praktycznie różnice te są niewielkie, a młodzież wypada pod tym względem nawet trochę korzystniej niż ogół dorosłych. Uczniowie szkół ponadpodstawowych nieco częściej deklarują duże zainteresowanie polityką, mniej też osób spośród nich przyznaje, że polityka zajmuje ich uwagę tylko w nikłym stopniu.

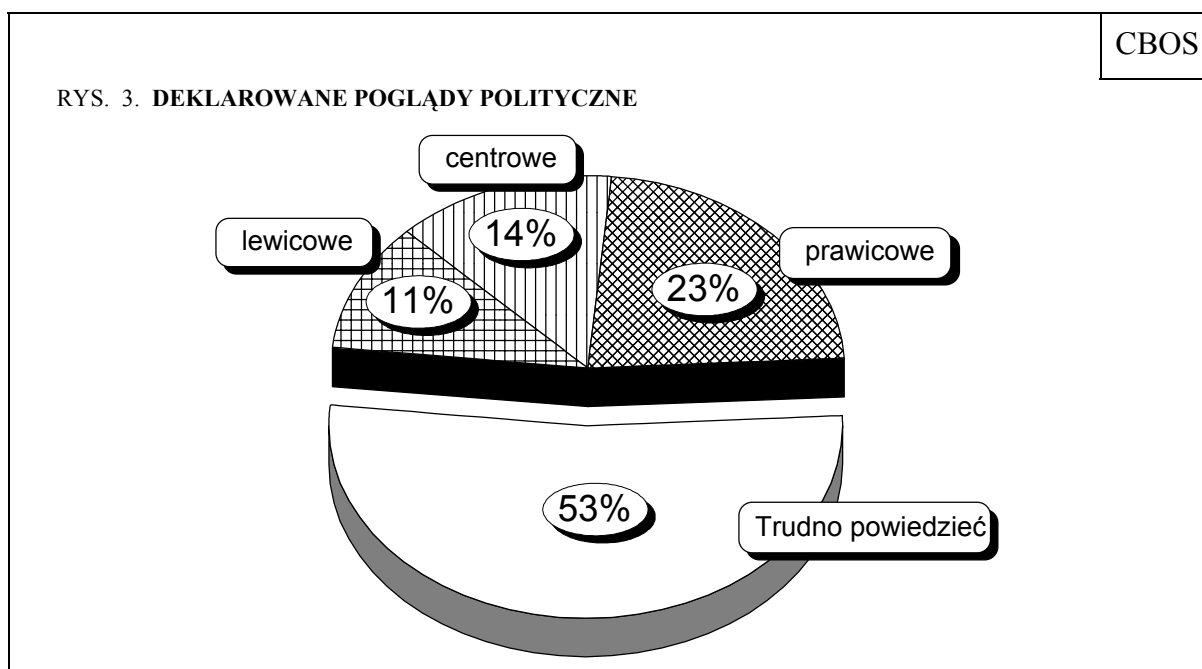

Ciekawe też, że tegoroczni ankietowani deklarują znacznie większe zainteresowanie polityką niż ich rówieśnicy sprzed dwóch lat. Obecnie poziom zainteresowania tą sferą życia wśród młodych ludzi jest zbliżony do tego z początku okresu transformacji, czyli z roku 1990. W następnych latach zainteresowanie polityką wśród młodzieży wyraźnie malało. Natomiast dziś, być może na skutek ożywienia emocji politycznych po ubiegłorocznych wyborach prezydenckich, poziom zainteresowania ponownie okazuje się dość znaczny.

Polityką częściej interesują się chłopcy niż dziewczęta, częściej też uczniowie z rodzin dobrze sytuowanych, których rodzice mają wyższe wykształcenie. Istotne znaczenie ma tu także typ szkoły. Duże zainteresowanie wydarzeniami politycznymi deklaruje najczęściej młodzież z liceów ogólnokształcących, najmniejsze - z zasadniczych szkół zawodowych. Równie silny jest związek z uzyskiwanymi w szkole ocenami. „Dobrzy” uczniowie interesują się polityką częściej niż ci, którzy nie odnoszą sukcesów w nauce. Dość wyraźnie rysuje się tu zatem tendencja do odtwarzania przez młodzież już istniejących w ramach poszczególnych grup społeczno-demograficznych różnicowań tego najbardziej podstawowego wskaźnika nastawienia wobec życia politycznego. Wiadomo bowiem, że zainteresowanie polityką idzie w parze z wyższym wykształceniem i wysoką pozycją społeczno-zawodową. Jest też bardziej właściwe mężczyznom niż kobietom.

Stosunkowo znaczne zainteresowanie młodzieży polityką, a przynajmniej, jak się wydaje, brak awersji do tej sfery życia, nie przekłada się jednak na umiejętność samookreślenia swoich poglądów politycznych w tradycyjnych kategoriach lewicowości i prawicowości. Ponad połowa młodych ludzi nie potrafiła się określić pod tym względem.

Niemal jedna czwarta badanej młodzieży deklaruje poglądy prawicowe. Dwukrotnie mniej uczniów określa swoją orientację polityczną jako lewicową, podobnie mało popularna okazała się opcja centrowa. Pod tym względem młodzież dość znacząco różni się od dorosłych. Wprawdzie i wśród ogółu Polaków więcej osób identyfikuje się obecnie z „prawicą” niż z „lewicą”, jednak ich przewaga nie jest tak duża jak wśród młodych ludzi. (W kwietniu ‘96 swoje poglądy określało jako prawicowe 26% dorosłych ankietowanych, a jako lewicowe - 20%.)

Oczywista jest zależność między deklarowanymi poglądami politycznymi a zainteresowaniem polityką. Warto jednak zauważyć, że w przypadku młodzieży zainteresowanie to znajduje odzwierciedlenie w krystalizowaniu się raczej prawicowych niż lewicowych poglądów.

Tabela 1

w procentach

Deklarowane zainteresowanie polityką	Poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
Duże	20	17	45	18
Średnie	10	14	24	52
Nikłe, niewielkie lub żadne	7	12	9	72

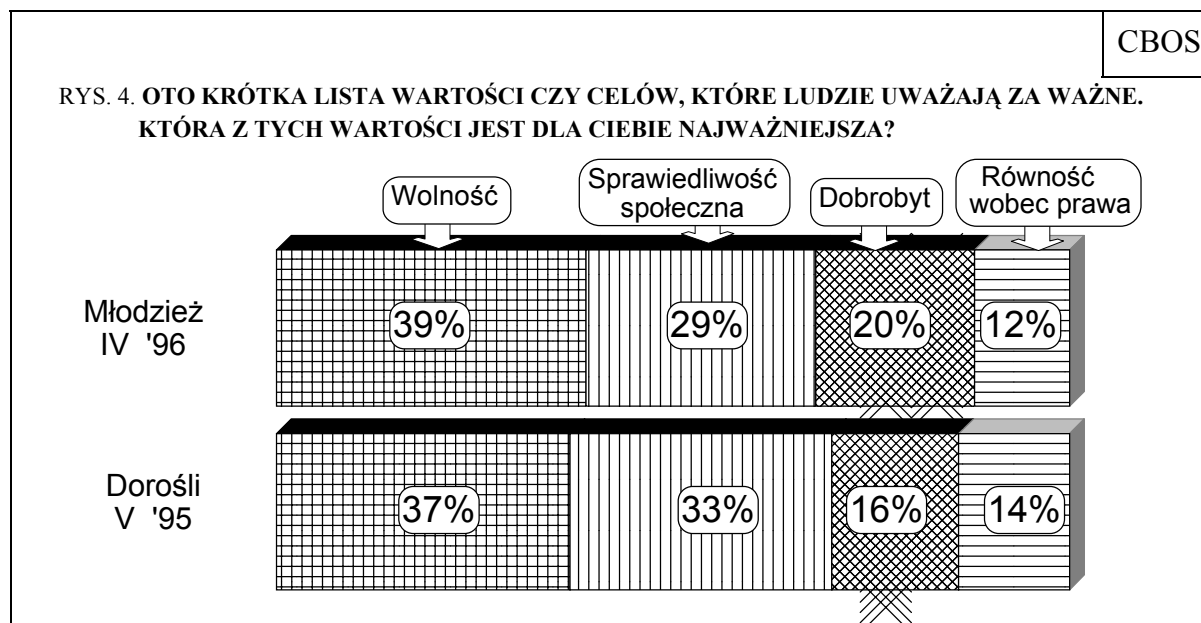
Osoby identyfikujące się z orientacją prawicową przeważają we wszystkich grupach młodzieży - zarówno tych wyróżnionych ze względu na typ szkoły, jak i miejsce zamieszkania, pochodzenie i wykształcenie rodziców. Najczęściej zwolennikami prawicy są uczniowie liceów ogólnokształcących i techników. Wśród uczniów liceów zawodowych odsetki osób deklarujących prawicowe i lewicowe poglądy polityczne niewiele się różnią.

Posiadaniu poglądów politycznych wyraźnie sprzyja wysoki poziom wykształcenia rodziców - istotne okazuje się tu zwłaszcza wykształcenie matki. Nie jest jednak tak, że pochodzenie z rodzin inteligenckich jednoznacznie wyznacza charakter sympatii politycznych. Dzieci, których rodzice mają wyższe wykształcenie, wyróżniają się na tle pozostałych zarówno jako zwolennicy lewicy, jak i prawicy, co jest zapewne konsekwencją tego, że częściej niż pozostali umieją określić swoje poglądy polityczne.

Na uwagę zasługuje fakt, że orientację polityczną młodzieży słabo różnicuje subiektywna ocena warunków materialnych własnej rodziny. Inaczej też niż wśród dorosłych - na liczbę deklaracji prawicowych praktycznie nie ma wpływu częstość praktyk religijnych. Natomiast wśród młodzieży deklarującej przekonania lewicowe nieuczestniczenie w praktykach religijnych oraz negatywny stosunek do wiary wydają się jednym z podstawowych wyznaczników ich poglądów politycznych.

WARTOŚCI WAŻNE W ŻYCIU SPOŁECZNYM

Do najważniejszych kategorii, za pomocą których definiuje się zazwyczaj charakter poglądów politycznych, należą: wolność oraz równość, a także wiążąca się z nią sprawiedliwość społeczna. We współczesnym świecie ważną przesłanką określającą typ preferowanych wartości życiowych jest również m.in. stosunek do dóbr materialnych. Zapytaliśmy młodych ludzi, które z tych wartości są dla nich najważniejsze.

Wartością szczególnie cenioną przez młodzież jest wolność. Jednak na uwagę zasługuje fakt, że wbrew temu, czego można by oczekiwać, nie jest to wartość zdecydowanie dominująca. Zgodnie ze stereotypem młodzieńczego indywidualizmu, to właśnie wolność powinna być podstawowym celem młodych ludzi. Tymczasem dla prawie jednej trzeciej badanych najbardziej liczy się sprawiedliwość społeczna, a dla co piątego respondenta - dobrobyt. Mały odsetek ankietowanych skłonny jest ponad inne wymienione wartości przedkładać zasadę powszechnej równości wobec prawa.

Okazuje się, że młodzi ludzie tylko w niewielkim stopniu różnią się w swych wyborach od starszych pokoleń Polaków. Pytani w zeszłym roku dorośli również za najważniejszą uznawali wolność i to minimalnie rzadziej niż młode pokolenie. Tylko nieco częściej niż młodzież wskazywali na sprawiedliwość społeczną - wartość silnie propagowaną w poprzednim ustroju i zinternalizowaną, jak wykazały analizy², przede wszystkim przez te warstwy społeczeństwa, które z racji gorszej sytuacji materialnej i niskiej pozycji społeczno-zawodowej mogą czuć się upośledzone. Na uwagę zasługuje też fakt, że nieco więcej młodych ludzi niż starszych respondentów ceni dobra materialne i za najważniejszą wartość uważa dobrobyt. Różnice te nie są jednak na tyle istotne, by mówić o przywiązywaniu przez młodzież jakiegóż szczególnej wagi do materialnych aspektów życia.

² Patrz komunikat z badań CBOS: „Społeczna wizja ustroju demokratycznego”, czerwiec '95.

Wolność jako najważniejszą wartość najczęściej wskazują licealiści, uczniowie interesujący się polityką i deklarujący prawicowe poglądy polityczne oraz młodzież wielkomiejska, pochodząca z rodzin inteligentnych. Na wybór tej wartości mają więc wpływ środowiska, które - jak można sądzić - odznaczają się stosunkowo największą wrażliwością na tradycje niepodległościowe, w większym stopniu doceniają odzyskanie suwerenności, zniesienie cenzury czy stworzenie możliwości indywidualnej przedsiębiorczości. Uznawaniu wolności za najważniejszą wartość sprzyja zwłaszcza wyższy poziom wykształcenia matki. W przypadku ojca ważniejszy natomiast okazuje się jego status społeczno-zawodowy. Wolność jest uznawana za najważniejszą wartość przede wszystkim przez uczniów, których ojcowie należą do kadry kierowniczej i inteligencji oraz (nieco rzadziej) do pracowników umysłowych niższego szczebla i fizyczno-umysłowych. Najrzadziej zaś ceni ją młodzież pochodząca z rodzin robotników niewykwalifikowanych. Ciekawe, że wolność ma większe znaczenie dla osób nie uczestniczących w praktykach religijnych.

Sprawiedliwość społeczna okazuje się wartością priorytetową częściej dla dziewcząt niż chłopców. Bardziej niż inni cenią ją uczniowie szkół zawodowych, młodzież, której rodzice mają wykształcenie podstawowe, a także dzieci bezrobotnych, rolników i robotników niewykwalifikowanych. Wydaje się zatem, że znaczenie tej wartości może mieć związek z poczuciem mniejszych szans życiowych młodzieży wywodzącej się ze środowisk nie należących do beneficjentów ostatnich przemian. Przywiązanie do sprawiedliwości społecznej najczęściej deklarują też uczniowie biorący udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu.

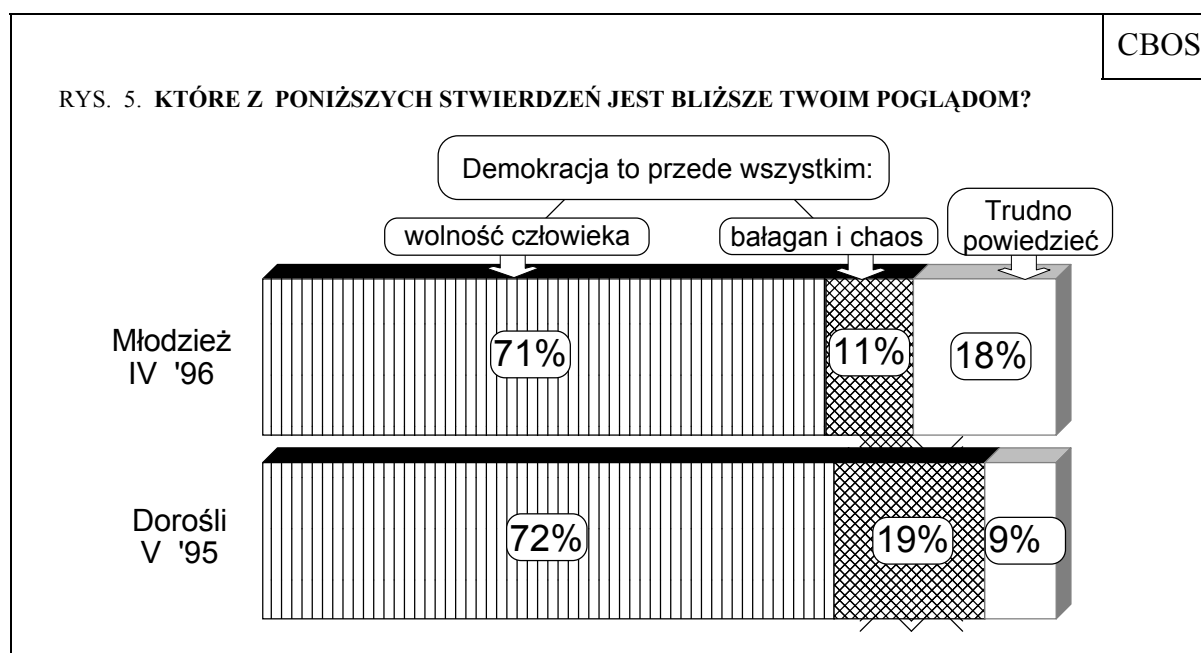
Dobrobyt jest wartością atrakcyjną dla sporej części młodzieży, nie ma jednak takiej grupy badanych, która wyraźnie przedkładałaby tę wartość nad inne. Generalnie trochę większe znaczenie przywiązują do niej chłopcy niż dziewczęta, częściej jest ona też ważniejsza dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników niż pozostałych typów szkół. Dobrobyt jest również częściej naczelną wartością życiową dla dzieci z rodzin robotników niewykwalifikowanych, a także prywatnych przedsiębiorców, czyli z jednej strony tych, którym może go brakować, z drugiej - tych, którzy zapewne w największym stopniu poddani są presji konsumpcyjnego stylu życia.

Równość wobec prawa jest stosunkowo najmniej atrakcyjną wartością zarówno dla dorosłych Polaków, jak i ludzi młodych. Wynika to, jak można sądzić, z niskiej świadomości prawnej społeczeństwa. Nieco częściej niż pozostali szczególną rangę skłonni są tej wartości nadawać uczniowie techników, dzieci prywatnych przedsiębiorców oraz bezrobotnych, a więc ci, którzy być może na przykładzie własnych rodziców mogą docenić „równościowy” aspekt uregulowań prawnych.

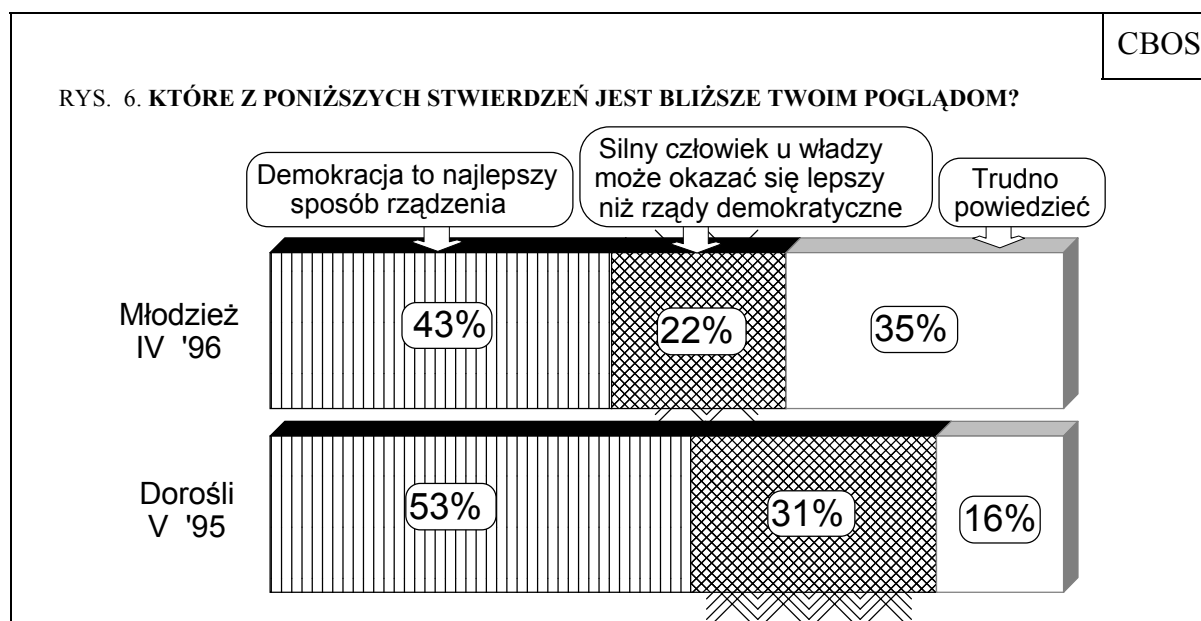
CZY DEMOKRACJA JEST CHAOSEM? OPINIE O USTROJU DEMOKRATYCZNYM

Dla zdecydowanej większości młodych ludzi demokracja jest ustrojem zapewniającym wolność jednostce, tylko co dziesiąty dostrzega w niej przede wszystkim bałagan i chaos.

Mimo pozytywnej oceny, demokracja nie jest powszechnie uznawana przez młodych ludzi za najlepszy z możliwych ustrojów. Co prawda więcej niż dwie piąte młodzieży uznaje przewagę rządów demokratycznych nad wszelkimi innymi formami rządzenia, ale zdaniem ponad jednej piątej rządy tzw. silnej ręki mogłyby okazać się jednak w jakimś stopniu lepsze niż rządy demokratyczne. Duża część ankietowanej młodzieży ma też trudności z rozstrzygnięciem tej kwestii. W nieumiejętności określenia swego stosunku do rządów

demokratycznych uwidoczniają się różnice między starszym a młodym pokoleniem - wśród dorosłych więcej jest zarówno sympatyków demokracji, jak i zwolenników rządów silnej ręki.

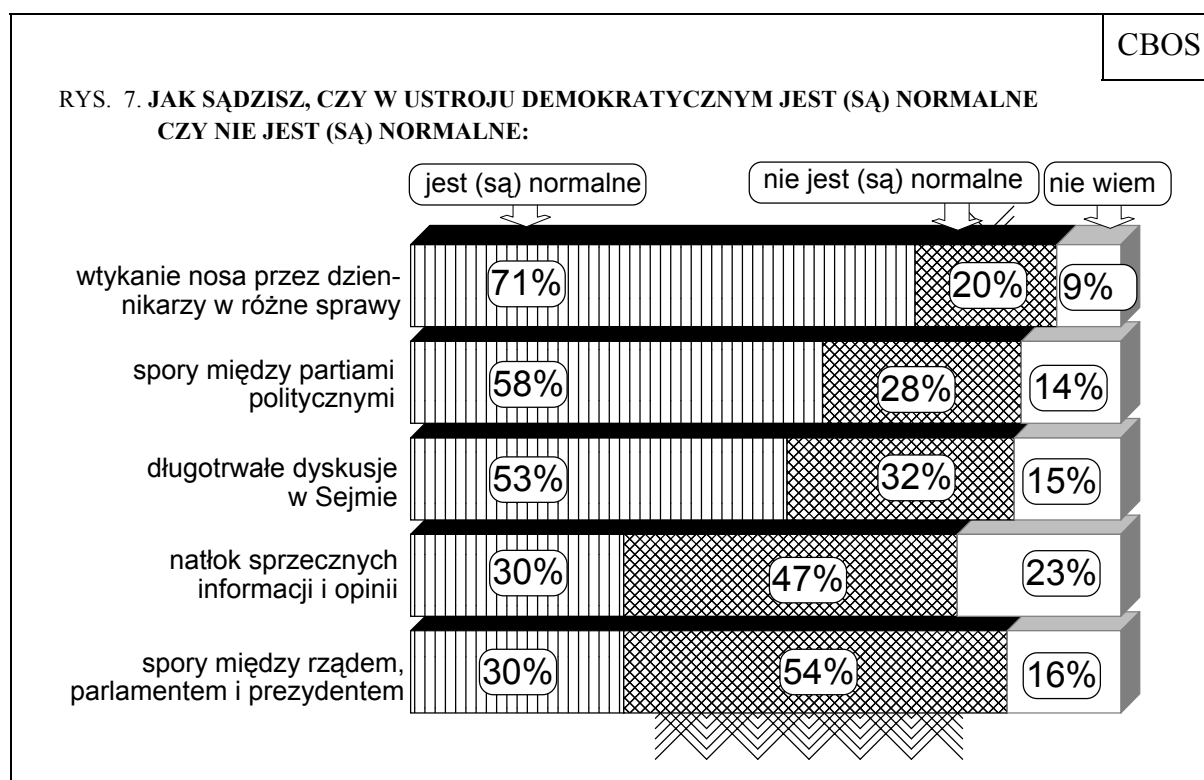
Przywiązanie do demokracji *versus* atrakcyjność rządów niedemokratycznych w dużej mierze zależą od czynników położenia społecznego rodzin ankietowanej młodzieży. Do zwolenników demokracji najczęściej zaliczają się osoby pochodzące z rodzin o wysokim statusie społeczno-zawodowym i materialnym - uczniowie, których rodzice mają wyższe wykształcenie, dzieci kadry kierowniczej i inteligencji, prywatnych przedsiębiorców oraz pracowników umysłowych niższego szczebla. Natomiast za rządami autorytarnymi najczęściej gotowe byłyby się opowiedzieć osoby wywodzące się ze środowisk wiejskich, pochodzące z rodzin robotniczych oraz dzieci bezrobotnych.

Warto zauważyć, że duże zróżnicowanie postaw wobec demokracji występuje również wśród młodzieży poszczególnych typów szkół. Do zwolenników demokracji zalicza się zdecydowana większość licealistów, w mniejszym stopniu za najlepszą formę rządów uważają ją uczniowie techników i liceów zawodowych. Młodzież z zasadniczych szkół zawodowych natomiast równie często uznaje wartość rządów demokratycznych, co akceptuje rządy silnego człowieka. Można sądzić, że największe znaczenie ma tu poziom i jakość edukacji. Wydaje się, że licealiści są częściej „wychowywani” do demokracji, natomiast w szkołach zawodowych ta forma edukacji obywatelskiej jest dość zaniedbana.

Docenianiu demokracji sprzyja wyraźnie większe obycie obywatelskie i zainteresowanie polityką. Ci, którzy twierdzą, że interesują się nią w dużym stopniu, prawie dwukrotnie częściej uznają demokrację za najlepszą z możliwych form rządów niż osoby wykazujące nikłe (lub żadne) zainteresowanie wydarzeniami politycznymi.

Ciekawa wydaje się przy tym zależność między poglądami politycznymi a stosunkiem do demokracji. Prawicowa orientacja sprzyja dość jednoznacznie opowiadaniu się za demokracją. Osoby identyfikujące się z lewicą wyraźnie częściej niż deklarujące inne poglądy skłonne są przedkładać rządy silnego człowieka nad demokrację.

Zapytaliśmy młodych ludzi o ich wizję demokracji. Jak w ich wyobrażeniu powinna wyglądać sfera publiczna w ustroju demokratycznym, jakiego rodzaju spory polityczne powinny być publicznie artykułowane, a jakie nie powinny mieć miejsca w prawdziwej demokracji.

Zdecydowana większość młodych ludzi uważa za zjawisko normalne „kontrolowanie” przez dziennikarzy rozmaitych sfer życia. Dla ponad połowy badanych spory między partiami politycznymi mieszczą się w ich wyobrażeniu o demokracji. Ponad połowa wydaje się też rozumieć, że długotrwałe dyskusje w Sejmie to swoiste koszty demokracji.

Interesujące, że zdaniem prawie połowy badanej młodzieży w modelu idealnej demokracji nie mieści się pluralistyczny i niejednoznaczny „rynek” informacji i opinii. Dla tej grupy ankietowanych konieczność samodzielnego ich selekcjonowania przez obywatela nie jest postrzegana jako niezbędna cecha ustroju demokratycznego. Można stąd wnosić, że w przestrzeni informacyjnej znaczna część młodzieży dostrzega wyłącznie męczący chaos i brak jednoznaczności. Przypuszczalnie ma ona słabe rozeznanie w świecie zróżnicowanych informacji i opinii, nie potrafi samodzielnie ich wyławiać, oceniać, może mieć też kłopoty z ich analizą i spójnym uporządkowaniem. W ich przekonaniu, w ustroju demokratycznym zasady powinny być bardziej czytelne, w większym stopniu powinno być zrozumiałe to, co się dzieje i o czym się mówi. Być może daje tu o sobie znać brak ogólnie uznawanych autorytetów, a także prawdziwych komentatorów życia politycznego, którzy nie byłiby jednocześnie politycznie zaangażowani³.

W odczuciu ponad połowy młodych ludzi w prawdziwej demokracji nie powinny mieć miejsca spory między rządem, prezydentem i parlamentem. Wydaje się, że fakt ten należy interpretować przede wszystkim jako oznakę niechęci do zdarzających się dotąd często na naszej scenie politycznej rozmaitych potyczek lub „wojen na górze” między różnymi organami władzy w państwie.

Co dziewiąty respondent nie uznał za normalną żadnej z powyższych opcji⁴. Wyobrażenie o demokracji jako ustroju spokoju, zgody i braku sprzeczności najczęściej można spotkać wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (17%), a także osób często biorących udział w praktykach religijnych (16%). Jednak w największym stopniu wiąże się to po prostu z brakiem zainteresowania polityką (20%).

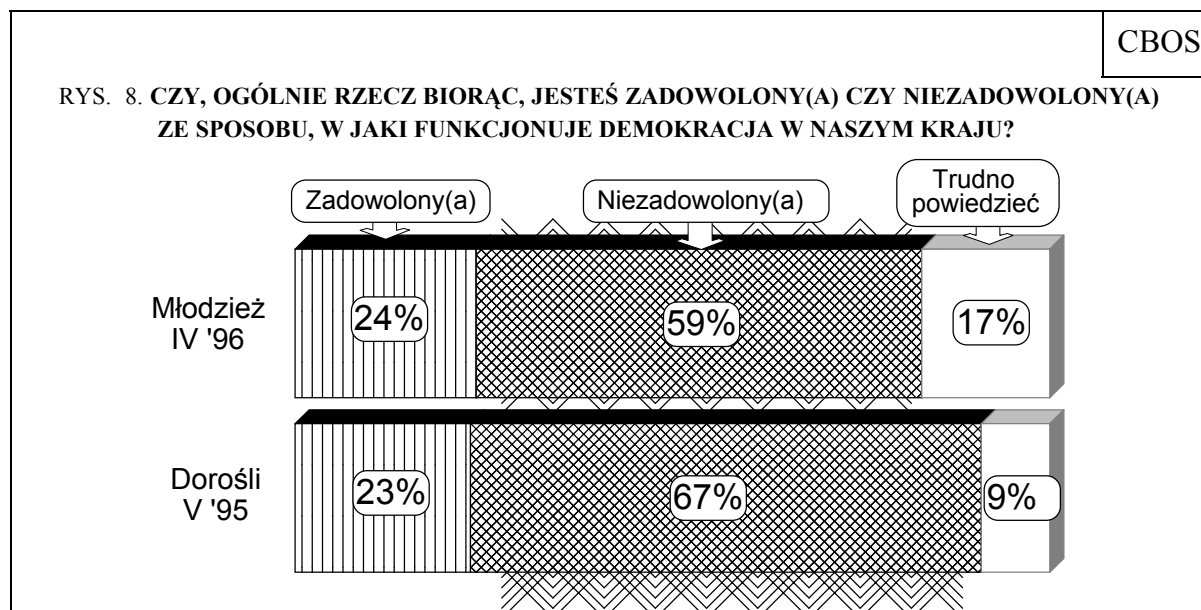
---

³ W czerwcu '96 aż 46% dorosłych Polaków stwierdziło, że dziennikarze nie potrafią zachować niezależności politycznej w swej pracy. Patrz komunikat CBOS: „Społeczna rola dziennikarzy”, lipiec '96.

⁴ Na wszystkie punkty pytania udzielał odpowiedzi „Nie są normalne” lub „Trudno powiedzieć”.

OCENY POLSKIEJ DEMOKRACJI

Ponad połowa młodych ludzi niepochlebnie wypowiada się o funkcjonowaniu demokracji w naszym kraju, zaledwie co czwarty wyraża zadowolenie. Młodzież jest, jak się wydaje, tylko nieco mniej krytyczna w tym względzie niż starsze pokolenie Polaków (dane dotyczące dorosłych pochodzą z ubiegłego roku).

Opinie o funkcjonowaniu demokracji są wyraźnie zróżnicowane ze względu na ocenę sytuacji materialnej własnej rodziny. Im jest ona lepsza, tym częściej młodzi ludzie deklarują zadowolenie z życia w ustroju demokratycznym. W znacznej mierze opinie w tej kwestii różnicuje także poziom zainteresowania polityką oraz poglądy polityczne. Oceny uczniów interesujących się polityką są bardziej korzystne niż tych, którzy wydarzeniom politycznym poświęcają mniej uwagi. Dość zaskakujące jest natomiast to, że obecny kształt demokracji w naszym kraju wyraźnie gorzej oceniają osoby o poglądach prawicowych niż deklarujący sympatie lewicowe. Może to oznaczać, że mamy do czynienia nie tyle ze zgeneralizowaną oceną realizowania w praktyce wartości i reguł demokracji, ile po prostu z prezentacją własnego stosunku do istniejącego obecnie układu sił na scenie politycznej.

Spośród różnych aspektów funkcjonującego w naszym kraju systemu politycznego nieodmiennie najlepiej oceniane są te, które dotyczą wolności jednostki oraz procedur demokratycznych.

Tabela 2

w procentach

Czy, Twoim zdaniem, można powiedzieć, że obecnie w naszym kraju:	Wskazania respondentów według terminów badań						
		'89	'90	'91	'92	'94	'96
– są przestrzegane swobody obywatelskie	tak	50	74	69	53	59	63
	nie	35	15	19	31	30	26
	trudno powiedzieć	14	8	11	13	10	11
– demokratycznie sprawuje się władzę	tak	25	66	59	44	45	56
	nie	45	16	24	34	33	27
	trudno powiedzieć	28	15	16	19	20	17
– istnieje tolerancja światopoglądowa	tak	54	73	62	50	54	54
	nie	26	15	26	33	34	32
	trudno powiedzieć	19	9	11	15	11	14
– obywatele mają wpływ na rządzenie państwem	tak	23	46	37	22	25	39
	nie	61	38	47	65	64	52
	trudno powiedzieć	15	13	14	10	10	9
– istnieje silna opozycja polityczna	tak	46	31	38	-	32	38
	nie	25	44	41	-	37	34
	trudno powiedzieć	27	21	21	-	30	28
– nie ma większych różnic w poglądach politycznych obywateli	tak	23	30	27	-	25	24
	nie	48	47	47	-	52	55
	trudno powiedzieć	26	19	25	-	21	21
– wszyscy mają równe szanse niezależnie od pochodzenia społecznego	tak	24	43	38	26	22	24
	nie	68	48	54	64	67	68
	trudno powiedzieć	7	6	6	9	10	8
– wszyscy mają równe szanse niezależnie od sytuacji materialnej	tak	13	23	17	12	12	11
	nie	76	66	73	78	79	84
	trudno powiedzieć	10	9	10	8	7	6
– gwarantuje się wszystkim obywatelom przyzwoity standard życia	tak	12	21	18	-	6	10
	nie	73	65	70	-	86	83
	trudno powiedzieć	14	11	11	-	6	7

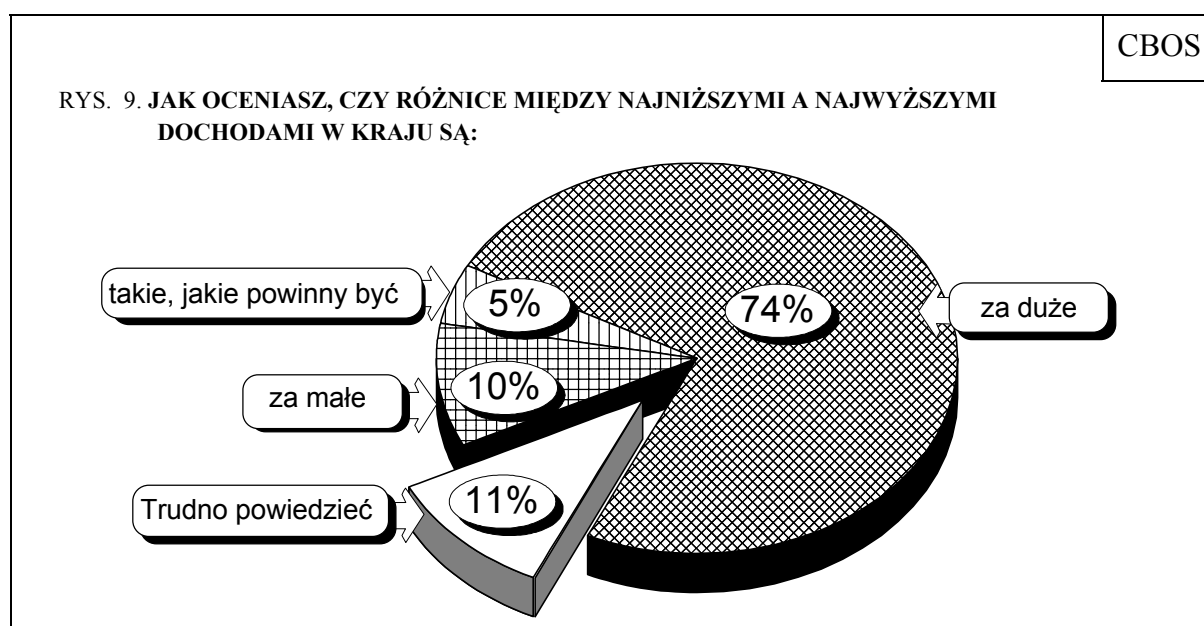
Blisko dwie trzecie młodych ludzi uważa, że w Polsce przestrzegane są swobody obywatelskie, ponad połowa twierdzi również, iż istnieje tolerancja światopoglądowa. Więcej niż co drugi ankietowany nie ma wątpliwości co do tego, że władzę w Polsce sprawuje się

w sposób demokratyczny. Jednak w przekonaniu połowy procedury demokratyczne nie działają u nas w sposób zadowalający i nie zapewniają odpowiedniego wpływu obywateli na rządzenie państwem.

Długookresowe porównania pozwalają stwierdzić, że w ciągu ostatnich czterech lat swobody obywatelskie są zdaniem młodych ludzi bardziej przestrzegane. W tym czasie umocniło się także w pewnym stopniu przekonanie o demokratycznym sposobie sprawowania władzy w Polsce, wzrosła też ocena możliwości wpływu obywateli na rządzenie.

Ponad połowa badanych sądzi, że różnice w poglądach politycznych obywateli są dość znaczne. Nie ma zgodności co do oceny siły opozycji na naszej scenie politycznej - blisko dwie piąte respondentów uważa, że jest ona silna, natomiast ponad jedna trzecia ma odmienne zdanie na ten temat.

Uderzające są opinie młodych ludzi o zasadach sprawiedliwości społecznej i ich funkcjonowaniu w naszym kraju. Ponad dwie trzecie badanych uczniów uznaje, że pochodzenie społeczne wciąż determinuje szanse życiowe ludzi, pod tym względem realizacja idei równych szans jest bardzo odległa. Jeszcze częstsze jest wśród młodzieży przekonanie, iż nie obowiązuje u nas zasada, że wszyscy mają równe szanse niezależnie od sytuacji materialnej (84%). Prawie taki sam odsetek (83%) uważa, że standard życia obywateli nie jest zadowalający. Koresponduje z tym podzielana przez trzy czwarte badanych opinia, że rozpiętość między najwyższymi a najniższymi dochodami jest w naszym kraju zbyt duża.

W ostatnich latach systematycznie rośnie (w ciągu sześciu lat wzrost o 19 punktów procentowych) przeświadczenie o wpływie warunków materialnych na życiowe szanse. Można powiedzieć, że wraz z umacnianiem się zasad gospodarki rynkowej i towarzyszącym temu zjawiskom opisywanym w skrócie jako „spieniężenie” świadomości, w odczuciu młodych ludzi wartości materialne stają się coraz bardziej znaczącym czynnikiem wyznaczającym perspektywy życiowe. Natomiast tylko w niewielkim stopniu wzrosło przekonanie o wpływie pochodzenia społecznego na życiowe szanse.

Właściwe funkcjonowanie w naszym kraju takich reguł demokracji, jak przestrzeganie swobód obywatelskich, istnienie w społeczeństwie tolerancji światopoglądowej czy pluralizmu poglądów politycznych najczęściej dostrzegają licealiści, dobrzy uczniowie, młodzież interesująca się polityką, badani, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem, są dobrze sytuowani. Najczęściej są to dzieci kadry kierowniczej i inteligencji, prywatnych przedsiębiorców i pracowników umysłowych niższego szczebla. W tych też grupach młodzieży nie tylko częściej spotyka się pogląd, że władza w kraju sprawowana jest zgodnie z regułami demokracji, ale też częstsze jest przekonanie, że obywatele mają realny wpływ na rządzenie państwem.

Interesująco przedstawiają się natomiast oceny młodzieży w zależności od deklarowanych sympatii politycznych. Zarówno tezę o wpływie obywateli na rządzenie, jak i twierdzenie, że w kraju demokratycznie sprawuje się władzę, częściej podzielają sympatycy lewicy, natomiast osoby o orientacji prawicowej częściej mają odmienne zdanie.

Kwestionowanie tezy o gwarantowaniu obywatelom przyzwoitego standardu życia jest niemal równie powszechne we wszystkich analizowanych grupach młodzieży, co może świadczyć o tym, że opinia ta ma charakter obiegowej prawdy. W niewielkim stopniu wyróżniają się jedynie uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, dzieci robotników niewykwalifikowanych oraz prywatnych przedsiębiorców - nieco częściej dostrzegający zbyt niski standard życia obywateli.

Co ciekawe, o tym, że w praktyce realizowana jest w Polsce zasada równych szans, niezależnie od sytuacji materialnej czy pochodzenia społecznego, najczęściej przekonani są

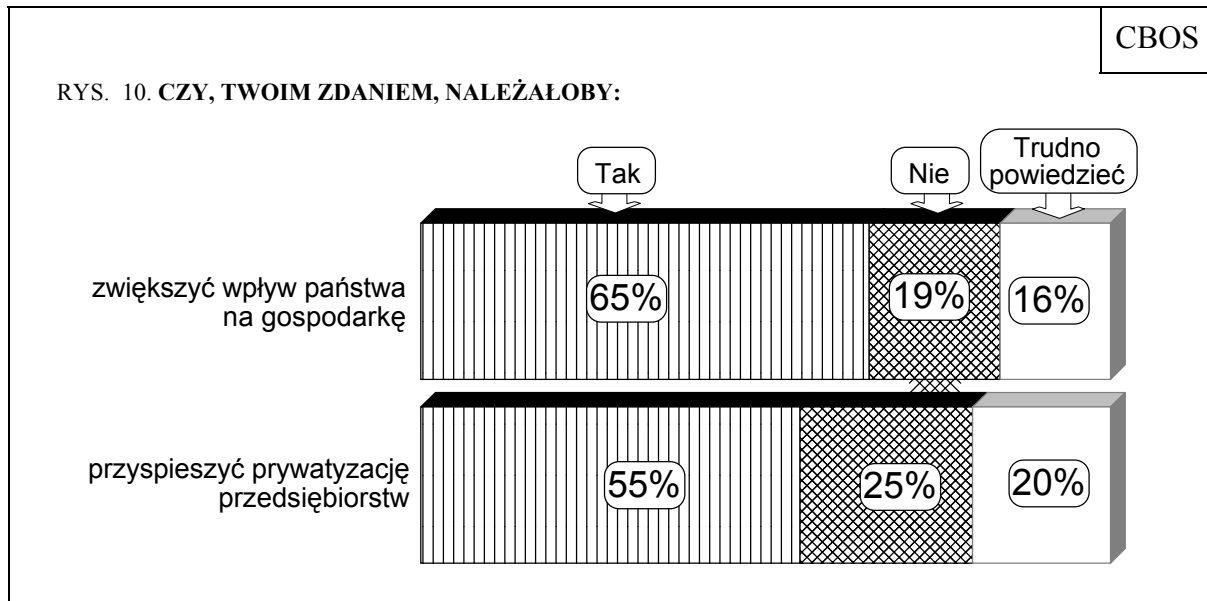

uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, osoby oceniające warunki materialne rodziny jako dobre. Wyróżniają się tu także dzieci prywatnych przedsiębiorców.

Do największych przeciwników równości w sferze dochodów należą dzieci prywatnych przedsiębiorców, a także - inaczej niż można by sądzić - uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Zróżnicowania w dochodach postrzegane są jako zbyt duże tym częściej, im gorsze są subiektywne oceny warunków życia rodzin młodzieży. Warto jednak zwrócić uwagę, że pogląd taki częściej niż pozostali wyrażają także licealiści, osoby interesujące się polityką, najczęściej pochodzące z wielkomiejskich środowisk inteligenckich - dzieci pracowników umysłowych, kadry kierowniczej i inteligencji.

Duży zamęt panuje w kwestii autoidentyfikacji politycznej młodzieży. Deklarowane przez nią lewicowe bądź prawicowe poglądy w bardzo niskim stopniu przekładają się na tradycyjne rozumienie tego typu zróżnicowań politycznych. Młodzi ludzie o poglądach prawicowych w takim samym stopniu jak deklarujący orientację lewicową i centrową nie akceptują różnic w dochodach, natomiast tezę o zbyt słabej realizacji zasad sprawiedliwości społecznej nieco częściej popierają osoby o przekonaniach prawicowych niż lewicowych. Wydaje się, że deklaracje młodzieży w większym stopniu mają charakter kulturowy niż polityczny. Można przypuszczać, że poparte są one nie tyle poglądami, zwykle utożsamianymi z daną opcją polityczną, ile pewnego rodzaju więzią emocjonalno-obyczajową. Należy sądzić, że jest to raczej wyraz sympatii, wybór dokonywany na podstawie tego, co się bardziej „podoba”, niż utożsamianie z jakimiś konkretnymi poglądami na różne sprawy. Może to świadczyć o niskim poziomie wiedzy młodzieży na tematy polityczne, a także potwierdzać tezę, że lewica i prawica znaczą coś innego niż można by sądzić na podstawie tradycyjnego rozumienia tych pojęć.

O znacznym zamęcie pojęciowym i braku elementarnej orientacji w kwestiach politycznych i gospodarczych może świadczyć również rozkład odpowiedzi na pytanie o udział państwa w gospodarce - większość młodych ludzi postuluje zarówno szybszą prywatyzację, jak i wyraźnie domaga się zwiększenia wpływu państwa na gospodarkę.

Co ciekawe, aż jedna trzecia (35%) ogółu badanej młodzieży chciałaby jednocześnie zwiększenia wpływu państwa na gospodarkę i przyspieszenia prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw.

★

★

★

Większość postaw młodzieży wobec sfery polityki może wynikać z postaw ich rodziców. Wbrew stereotypom o konflikcie pokoleń oraz młodzieńczych buntach wobec autorytetów większość wartości życiowych - w tym również dotyczące życia publicznego, takie jak zainteresowanie polityką czy wyobrażenie i stosunek do demokracji - internalizuje się w domu i w znacznym stopniu podlega procesowi „dziedziczenia”.

Demokracja jest dla młodych Polaków cenną wartością. Prawie trzy czwarte młodych ludzi widzi w niej przede wszystkim ustroj zapewniający wolność jednostce. Jednak w ich ocenie demokracja nie jest zarazem najsprawniejszym ustrojem. Co prawda ponad dwie piąte młodzieży uznaje przewagę rządów demokratycznych nad wszelkimi innymi formami

rządzenia, ale zarazem dla więcej niż jednej piątej rządu tzw. silnej ręki mogłyby być w jakimś stopniu lepsze. Ponad połowa młodych ludzi nie jest też zadowolona ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju.

Spośród różnych aspektów funkcjonującego w Polsce systemu politycznego nieodmiennie najlepiej oceniane są te, które dotyczą wolności jednostki oraz procedur demokratycznych, najgorzej - dotyczące ekonomicznego wymiaru życia.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką? Uważam, że moje zainteresowanie polityką jest:

(%)

	bardzo duże i duże	średnie	nikłe lub żadne	Liczba osób
Ogółem	17	53	31	1248
Płeć				
Mężczyźni	20	53	28	735
Kobiety	12	53	35	512
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	29	51	20	230
Technikum	21	54	25	269
Liceum zawodowe	12	58	30	257
Zasadnicza szkoła zawodowa	11	50	39	489
Miejsce zamieszkania				
Wieś	12	57	31	334
Miasto do 20 tys.	18	47	36	288
od 21 do 100 tys.	20	54	26	338
101-500 tys.	13	52	34	122
501 tys.i więcej mieszk.	20	53	27	154
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	16	49	35	217
Średnie, przeciętne	17	53	30	597
Dość dobre	12	59	29	233
Dobre i b.dobre	22	47	30	196
Wykształcenie matki				
Podstawowe	15	56	30	298
Zasadnicze zawodowe	14	52	34	382
Średnie	18	48	34	292
Pomaturalne	15	61	24	170
Wyższe	29	46	24	99
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	13	54	33	242
Zasadnicze zawodowe	15	54	32	526
Średnie	20	51	29	217
Pomaturalne	17	56	26	110
Wyższe	25	49	26	131
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	27	48	25	96
Prac.umysł.niż.szczebła	23	54	23	78
Pracownicy fiz.- umysł.	14	61	25	76
Robotnicy wykwalifikowani	15	54	31	313
Robotnicy niewykwalifik.	15	52	33	81
Rolnicy	17	55	28	109
Prywatni przedsiębiorcy	18	61	21	62
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	17	50	32	191
Bezrobotni	18	40	42	62
Gospodynie domowe i inni	8	56	35	48
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	18	55	27	85
Raz w tygodniu	17	55	28	691
Kilka razy w roku	19	51	30	268
W ogóle nie uczestniczy	11	48	41	197
Zainteresowanie polityką				
Duże	100	0	0	207
Średnie	0	100	0	659
Nikłe lub żadne	0	0	100	382
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	11	51	38	589
Czwórkowego	20	55	25	568
Piątkowego lub szóstkowego	33	49	18	90
Poglądy polityczne				
Lewicowe	30	51	19	133
Centrowe	21	55	24	165
Prawicowe	33	55	12	284
Trudno powiedzieć	6	52	42	654

Tabela 2. Jak określił(a)byś swoje poglądy polityczne?

(%)

	Lewicowe	Centrowe	Prawicowe	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	14	23	53	1252
Płeć					
Mężczyźni	13	15	27	46	745
Kobiety	8	12	17	63	507
Typ szkoły					
Liceum ogólnokształcące	11	14	39	36	229
Technikum	13	17	28	41	275
Liceum zawodowe	13	14	17	55	254
Zasadnicza szkoła zawodowa	8	12	15	65	491
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	14	16	61	330
Miasto do 20 tys.	11	15	21	53	291
od 21 do 100 tys.	11	13	29	47	340
101-500 tys.	6	10	22	62	122
501 tys. i więcej mieszk.	17	14	29	39	157
Ocena mater. warunków rodziny					
Złe	6	15	19	60	219
Średnie, przeciętne	12	13	24	50	601
Dość dobre	11	15	20	54	232
Dobre i b.dobre	13	13	25	49	196
Wykształcenie matki					
Podstawowe	7	13	21	59	299
Zasadnicze zawodowe	9	14	17	61	383
Średnie	12	17	25	46	293
Pomaturalne	16	11	30	44	169
Wyższe	19	13	35	34	101
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	9	14	22	56	243
Zasadnicze zawodowe	10	13	18	58	526
Średnie	9	16	28	48	218
Pomaturalne	17	9	32	42	112
Wyższe	18	15	26	40	131
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący					
Kadra kier., inteligencja	16	15	34	36	95
Prac.umysł.niż.szczebla	14	17	31	38	77
Pracownicy fiz.- umysł.	9	15	21	55	78
Robotnicy wykwalifikowani	11	14	22	53	316
Robotnicy niewykwalifik.	10	14	19	58	81
Rolnicy	10	14	21	55	109
Prywatni przedsiębiorcy	13	10	46	32	63
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	8	13	20	59	193
Bezrobotni	10	15	13	62	61
Gospodynie domowe i inni	8	17	6	69	48
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	8	15	26	50	84
Raz w tygodniu	9	14	23	54	687
Kilka razy w roku	10	14	27	49	269
W ogóle nie uczestniczy	18	12	14	55	206
Zainteresowanie polityką					
Duże	20	17	45	18	205
Średnie	10	14	24	52	656
Nikłe lub żadne	7	12	9	72	387
Za jakiego ucznia się uważasz?					
Dwójkowego lub trójkowego	11	12	19	57	588
Czwórkowego	9	15	26	50	570
Piątkowego lub szóstkowego	16	15	28	41	93
Poglądy polityczne					
Lewicowe	100	0	0	0	136
Centrowe	0	100	0	0	172
Prawicowe	0	0	100	0	285
Trudno powiedzieć	0	0	0	100	659

Tabela 3. Która z tych wartości jest dla Ciebie najważniejsza?

(%)

	Wolność	Dobrobyt	Równość wobec prawa	Sprawiedliwość społeczną	Liczba osób
Ogółem	39	20	12	29	1271
Płeć					
Mężczyźni	42	24	12	22	752
Kobiety	36	15	11	39	514
Typ szkoły					
Liceum ogólnokształcące	50	12	10	27	234
Technikum	38	21	17	24	280
Liceum zawodowe	36	18	11	35	260
Zasadnicza szkoła zawodowa	37	24	10	29	493
Miejsce zamieszkania					
Wieś	31	21	11	36	337
Miasto do 20 tys.	43	17	11	29	294
od 21 do 100 tys.	41	20	14	25	343
101-500 tys.	37	21	14	28	120
501 tys. i więcej mieszk.	49	22	8	21	161
Ocena mater. warunków rodziny					
Złe	37	20	10	32	220
Średnie, przeciętne	38	21	13	29	608
Dość dobre	42	19	10	29	234
Dobre i b.dobre	43	19	13	26	200
Wykształcenie matki					
Podstawowe	35	18	11	36	303
Zasadnicze zawodowe	34	23	13	30	386
Średnie	44	19	12	25	296
Pomaturalne	42	20	12	27	172
Wyższe	56	19	8	17	101
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	32	21	12	36	247
Zasadnicze zawodowe	39	21	12	29	530
Średnie	43	18	12	27	222
Pomaturalne	46	21	11	21	112
Wyższe	44	20	12	23	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący					
Kadra kier., inteligencja	57	15	9	19	97
Prac.umysł.niż.szczebla	49	15	13	23	78
Pracownicy fiz.- umysł.	48	21	5	26	77
Robotnicy wykwalifikowani	41	20	12	27	316
Robotnicy niewykwalifik.	28	31	10	31	81
Rolnicy	36	21	12	32	111
Prywatni przedsiębiorcy	33	27	16	25	64
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	38	18	12	31	195
Bezrobotni	29	17	19	35	63
Gospodynie domowe i inni	27	27	13	33	48
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	40	15	7	38	85
Raz w tygodniu	35	19	13	33	695
Kilka razy w roku	43	23	13	21	270
W ogóle nie uczestniczy	48	24	7	21	204
Zainteresowanie polityką					
Duże	48	19	14	19	207
Średnie	38	20	11	31	657
Nikie lub żadne	38	20	11	31	392
Za jakiego ucznia się uważasz?					
Dwójkowego lub trójkowego	38	23	10	29	590
Czwórkowego	40	18	13	29	577
Piątkowego lub szóstkowego	45	18	11	26	93
Poglądy polityczne					
Lewicowe	39	28	7	26	135
Centrowe	45	13	19	22	171
Prawicowe	50	17	11	23	284
Trudno powiedzieć	34	21	11	33	658

Tabela 4. Które z poniższych stwierdzeń jest bliższe Twoim poglądom?
1 - Demokracja to najlepszy sposób rządzenia; 2 - Silny człowiek u władzy może okazać się lepszy niż rządy demokratyczne

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	43	22	35	1234
Płeć				
Mężczyźni	44	21	36	735
Kobiety	42	25	33	495
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	61	17	22	227
Technikum	49	18	33	275
Liceum zawodowe	45	22	33	253
Zasadnicza szkoła zawodowa	29	28	43	475
Miejsce zamieszkania				
Wieś	38	27	35	319
Miasto do 20 tys.	41	21	38	291
od 21 do 100 tys.	51	19	29	334
101-500 tys.	37	23	40	119
501 tys.i więcej mieszk.	46	22	31	157
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	36	24	40	218
Średnie, przeciętne	42	24	34	589
Dość dobre	46	19	35	224
Dobre i b.dobre	50	22	29	195
Wykształcenie matki				
Podstawowe	40	23	38	296
Zasadnicze zawodowe	34	24	41	372
Średnie	51	20	29	289
Pomaturalne	49	22	29	165
Wyższe	52	24	24	101
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	35	30	34	240
Zasadnicze zawodowe	38	23	38	517
Średnie	50	15	35	211
Pomaturalne	51	15	34	110
Wyższe	58	21	21	131
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	63	14	23	95
Prac.umysł.niż.szczebła	54	20	26	76
Pracownicy fiz.- umysł.	53	20	27	74
Robotnicy wykwalifikowani	38	27	35	310
Robotnicy niewykwalifik.	33	23	44	79
Rolnicy	41	22	37	109
Prywatni przedsiębiorcy	63	10	27	59
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	43	23	34	189
Bezrobotni	30	31	39	61
Gospodynie domowe i inni	42	18	40	45
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	22	42	83
Raz w tygodniu	43	22	35	679
Kilka razy w roku	49	21	31	261
W ogóle nie uczestniczy	39	26	35	198
Zainteresowanie polityką				
Duże	60	22	18	198
Średnie	45	23	32	646
Nikłe lub żadne	31	22	47	379
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	37	23	39	570
Czwórkowego	47	21	32	563
Piątkowego lub szóstkowego	54	26	20	93
Poglądy polityczne				
Lewicowe	48	33	19	130
Centrowe	52	15	33	169
Prawicowe	59	19	22	280
Trudno powiedzieć	32	24	44	637

Tabela 5. Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?

(%)

	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	59	17	1271
Płeć				
Mężczyźni	26	60	14	754
Kobiety	21	60	20	512
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	24	65	12	234
Technikum	24	61	15	282
Liceum zawodowe	22	60	18	257
Zasadnicza szkoła zawodowa	25	56	19	494
Miejsce zamieszkania				
Wieś	24	58	18	335
Miasto do 20 tys.	28	56	16	293
od 21 do 100 tys.	24	61	15	344
101-500 tys.	15	68	17	122
501 tys.i więcej mieszk.	25	60	16	161
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	15	68	17	222
Średnie, przeciętne	22	61	17	607
Dość dobre	29	58	14	233
Dobre i b.dobre	35	48	18	200
Wykształcenie matki				
Podstawowe	24	58	18	302
Zasadnicze zawodowe	20	61	19	385
Średnie	27	58	15	297
Pomaturalne	25	63	12	172
Wyższe	28	60	12	102
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	25	57	18	246
Zasadnicze zawodowe	22	60	18	530
Średnie	27	58	14	222
Pomaturalne	24	65	12	113
Wyższe	23	64	13	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	27	64	9	97
Prac.umysł.niż.szczebła	35	56	9	79
Pracownicy fiz.- umysł.	28	55	17	78
Robotnicy wykwalifikowani	26	59	15	316
Robotnicy niewykwalifik.	31	56	13	80
Rolnicy	19	64	17	110
Prywatni przedsiębiorcy	23	56	20	64
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	21	60	19	194
Bezrobotni	17	68	14	63
Gospodynie domowe i inni	15	58	27	48
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	27	58	14	84
Raz w tygodniu	24	59	17	695
Kilka razy w roku	23	64	13	269
W ogóle nie uczestniczy	23	57	20	206
Zainteresowanie polityką				
Duże	32	63	6	206
Średnie	26	60	14	656
Nikłe lub żadne	16	59	26	394
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	22	58	19	592
Czwórkowego	25	60	15	575
Piątkowego lub szóstkowego	26	66	9	93
Poglądy polityczne				
Lewicowe	36	55	9	136
Centrowe	32	56	11	170
Prawicowe	22	67	10	285
Trudno powiedzieć	20	58	22	657

Tabela 6. Czy, Twoim zdaniem, można powiedzieć, że obecnie w naszym kraju są przestrzegane swobody obywatelskie?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	63	26	11	1258
Płeć				
Mężczyźni	63	26	11	748
Kobiety	64	26	10	505
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	78	16	7	232
Technikum	69	22	9	278
Liceum zawodowe	64	29	7	258
Zasadnicza szkoła zawodowa	53	30	16	486
Miejsce zamieszkania				
Wieś	63	22	15	334
Miasto do 20 tys.	64	28	8	290
od 21 do 100 tys.	67	23	11	338
101-500 tys.	55	31	14	121
501 tys.i więcej mieszk.	66	29	6	160
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	58	28	14	219
Średnie, przeciętne	65	24	10	604
Dość dobre	64	27	8	230
Dobre i b.dobre	62	25	13	196
Wykształcenie matki				
Podstawowe	60	26	14	298
Zasadnicze zawodowe	61	28	11	381
Średnie	66	24	10	294
Pomaturalne	66	25	9	169
Wyższe	73	20	7	103
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	59	26	16	244
Zasadnicze zawodowe	62	27	11	523
Średnie	65	25	10	220
Pomaturalne	68	24	8	111
Wyższe	74	19	8	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	74	20	6	97
Prac.umysł.niż.szczebła	72	22	6	78
Pracownicy fiz.- umysł.	73	20	7	75
Robotnicy wykwalifikowani	62	29	9	312
Robotnicy niewykwalifik.	60	27	12	81
Rolnicy	60	25	15	110
Prywatni przedsiębiorcy	71	17	11	63
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	60	26	14	194
Bezrobotni	58	28	13	60
Gospodynie domowe i inni	67	23	10	48
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	68	26	6	84
Raz w tygodniu	65	23	12	689
Kilka razy w roku	63	27	10	265
W ogóle nie uczestniczy	59	31	11	205
Zainteresowanie polityką				
Duże	79	15	5	202
Średnie	65	26	9	655
Nikłe lub żadne	52	30	18	388
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	60	27	13	587
Czwórkowego	66	25	9	569
Piątkowego lub szóstkowego	73	18	9	92
Poglądy polityczne				
Lewicowe	71	23	6	134
Centrowe	68	22	9	171
Prawicowe	73	21	7	280
Trudno powiedzieć	57	29	14	653

Tabela 7. Czy, Twoim zdaniem, można powiedzieć, że obecnie w naszym kraju wszyscy mają równe szanse niezależnie od sytuacji materialnej?

	(%)			Liczba osób
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
Ogółem	11	84	6	1267
Płeć				
Mężczyźni	12	81	7	751
Kobiety	9	86	4	511
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	6	92	2	234
Technikum	8	89	4	280
Liceum zawodowe	6	91	3	259
Zasadnicza szkoła zawodowa	17	72	11	490
Miejsce zamieszkania				
Wieś	11	82	7	335
Miasto do 20 tys.	11	84	5	293
od 21 do 100 tys.	8	87	5	343
101-500 tys.	16	76	8	121
501 tys.i więcej mieszk.	9	85	6	160
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	5	90	5	220
Średnie, przeciętne	9	84	7	607
Dość dobre	15	80	5	233
Dobre i b.dobre	17	79	4	198
Wykształcenie matki				
Podstawowe	13	79	9	301
Zasadnicze zawodowe	11	82	7	384
Średnie	11	86	3	295
Pomaturalne	6	89	4	171
Wyższe	11	84	5	103
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	13	79	8	245
Zasadnicze zawodowe	10	84	6	528
Średnie	11	83	6	221
Pomaturalne	6	92	2	113
Wyższe	8	87	5	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	8	90	2	97
Prac.umysł.niż.szczebła	5	91	4	78
Pracownicy fiz.- umysł.	13	81	6	77
Robotnicy wykwalifikowani	10	85	5	316
Robotnicy niewykwalifik.	6	85	9	81
Rolnicy	11	86	3	111
Prywatni przedsiębiorcy	17	80	3	64
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	13	79	8	194
Bezrobotni	10	84	6	62
Gospodynie domowe i inni	17	77	6	48
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	9	85	6	85
Raz w tygodniu	12	84	4	695
Kilka razy w roku	8	85	7	266
W ogóle nie uczestniczy	11	82	8	206
Zainteresowanie polityką				
Duże	13	86	1	206
Średnie	10	86	4	659
Nikłe lub żadne	11	78	11	389
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	14	79	7	589
Czwórkowego	8	87	5	575
Piątkowego lub szóstkowego	10	87	3	93
Poglądy polityczne				
Lewicowe	13	82	5	136
Centrowe	13	82	4	171
Prawicowe	11	87	2	284
Trudno powiedzieć	10	83	7	656

Tabela 8. Jak oceniasz, czy różnice między najniższymi a najwyższymi dochodami w kraju są:

(%)

	za duże	takie, jakie powinny być	za małe	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	74	5	11	11	1267
Płeć					
Mężczyźni	72	6	11	11	750
Kobiety	75	3	11	11	512
Typ szkoły					
Liceum ogólnokształcące	84	6	1	9	234
Technikum	79	6	5	10	280
Liceum zawodowe	82	2	8	8	257
Zasadnicza szkoła zawodowa	61	5	20	14	492
Miejsce zamieszkania					
Wieś	72	4	14	10	335
Miasto do 20 tys.	70	6	13	12	292
od 21 do 100 tys.	79	3	9	10	341
101-500 tys.	72	6	10	12	122
501 tys. i więcej mieszk.	76	7	3	14	161
Ocena mater. warunków rodziny					
Złe	73	3	14	10	220
Średnie, przeciętne	78	3	9	10	608
Dość dobre	74	5	13	9	232
Dobre i b.dobre	62	11	9	19	198
Wykształcenie matki					
Podstawowe	74	4	12	11	301
Zasadnicze zawodowe	68	3	14	15	384
Średnie	76	6	11	7	296
Pomaturalne	79	4	6	12	171
Wyższe	80	10	3	8	103
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	75	5	13	7	246
Zasadnicze zawodowe	72	3	12	13	529
Średnie	74	6	10	10	221
Pomaturalne	75	4	8	13	112
Wyższe	76	11	4	10	133
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący					
Kadra kier., inteligencja	82	10	2	5	97
Prac. umysł. niż. szczebla	81	5	5	9	79
Pracownicy fiz. - umysł.	74	4	10	12	78
Robotnicy wykwalifikowani	75	4	11	9	315
Robotnicy niewykwalifik.	74	2	12	11	81
Rolnicy	72	2	14	13	110
Prywatni przedsiębiorcy	68	11	3	17	63
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	73	4	14	10	193
Bezrobotni	71	5	10	14	63
Gospodynie domowe i inni	64	2	13	21	47
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	72	4	11	14	85
Raz w tygodniu	74	4	11	10	693
Kilka razy w roku	78	3	9	9	268
W ogóle nie uczestniczy	67	9	10	15	206
Zainteresowanie polityką					
Duże	80	12	2	6	206
Średnie	78	4	10	9	654
Nikłe lub żadne	64	3	16	17	393
Za jakiego ucznia się uważasz?					
Dwójkowego lub trójkowego	69	5	13	14	591
Czwórkowego	78	4	9	9	573
Piątkowego lub szóstkowego	78	8	4	10	93
Poglądy polityczne					
Lewicowe	77	6	12	5	136
Centrowe	77	7	12	7	172
Prawicowe	77	7	7	9	285
Trudno powiedzieć	71	4	12	14	653